Burhan Sayılır

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi, Eskişehir/Türkiye
Prof. Dr., Anadolu University/Faculty of Letters, Eskişehir/Türkiye
eposta: burhansayilir@anadolu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1991-123X - RorID: https://ror.org/..

Nimet Ölmeztürk

Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir/Türkiye
Master Student, Eskişehir/Türkiye
eposta: nolmezturk@anadolu.edu.tr
https://orcid.org/0009-0004-3364-5347

Atıf/Citation: Sayılır, Burhan ve Nimet Ölmeztürk. 2026. 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Basına Yansıması: Eskişehir Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/4, 2185-2203.
https://doi.org/10.33692/avrasyad.1994156

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	14.07.2026
Kabul Tarihi/Accepted:	17.08.2026
Yayın Tarihi/Published:	15.10.2026

1989 BULGARİSTAN ZORUNLU GÖÇÜNÜN BASINA YANSIMASI: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

Öz

1989 yılında Bulgaristan'da yaşayan Türk kesime yönelik uygulanan asimilasyon politikaları ve bunun beraberinde ortaya çıkan zorunlu göç hareketi, Türkiye ile Bulgaristan ilişkileri kadar, Türkiye'nin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını da derinden etkileyen en önemli gelişmelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Todor Jivkov yönetimindeki Bulgaristan Hükümetinde 1980'li yıllarda yoğunlaşan baskıcı uygulamalar, Türk azınlığın isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, dini ve kültürel faaliyetlerin engellenmesi gibi baskıcı politikalarla sistematik bir kimlik baskısı halini almıştır. Jivkov önderliğinde başlatılan ve adına "Yeniden Doğuş Süreci" denilen bu uygulamalar, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıklar üzerinde ciddi anlamda bir travma yaratmış ve kuşkusuz en nihayetinde 1989 yılında yüzbinlerce kişinin Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu süreç Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en büyük kitlesel göç hareketlerinden birisi olarak değerlendirilmiştir.

1989 yılında yaşanan Bulgaristan zorunlu göçü yalnızca diplomatik ve siyasi bir mesele olmamış, aynı zamanda insani boyutları ile de Türk ve Dünya kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. Türkiye'deki ulusal ve yerel basın organları göç sürecini yakından takip etmiş ve Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan Türk azınlıkların insan hakları ihlallerini, sınır

geçişlerini, azınlıkların bu göç sırasında yaşadıkları sorunları ve Türkiye'ye geldiklerinde iskân politikalarını kamuoyuna aktarmıştır. Basının bu süreç boyunca üstlendiği bu rol hem yaşanılan bu zorunlu göçe karşı toplumsal bir farkındalığın oluşmasında hem de göçmenlere yönelik kamu desteğinin de şekillenmesinde etkili olmuştur. Özellikle yerel basın bu dönemde göçmenlerin yerleştirildiği şehirlerde yaşanan gelişmeleri daha detaylı olarak ele almış ve bölgesel alanlarda oluşabilecek sosyal değişimleri de görünür hale getirmiştir.

Göç eden Türklerin yoğun olarak yerleştirildiği şehirlerden birisi olması nedeniyle ayrı bir önem kazanmış olan Eskişehir sahip olduğu sosyal yapı ve var olan göçmen yapısıyla, 1989 zorunlu göç sürecinde dikkat çeken bir örnek şehir olmuştur. Eskişehir'de yayınlanan yerel gazeteler, göçmenlerin karşılanması, barınma ve istihdam sorunları ile halkın dayanışma faaliyetleri ve devlet kurumlarının çalışmalarını kamuoyuna aktararak dönemin sosyal atmosferini yansıtmış, böylece yalnızca haber veren bir araç olmanın ötesine geçerek kamuoyu oluşturan ve toplumsal dayanışmayı destekleyen önemli bir unsur haline gelmiştir.

Bu çalışmada 1989 Bulgaristan zorunlu göçünün Türk Basınına yansımaları incelenmekte olup, özellikle göçmenlerin yerleşim yerlerinden birisi olan Eskişehir yerel basını üzerinden göç sürecinin nasıl ele alındığı değerlendirilecektir. Bu araştırma ile dönemin göçmenlere yönelik toplumsal yaklaşımı da analiz edilecektir. Böylece hem 1989 Bulgaristan zorunlu göçünün basındaki yeri ortaya konulacak ve Eskişehir özelinde göçün yerel tarihi ve toplumsal etkileri tarihsel bir bağlamda ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan. Göç, Asimilasyon, Soydaş, Eskişehir.

THE 1989 FORCED MIGRATION FROM BULGARIA: THE ESKİŞEHİR EXAMPLE

Abstract

In 1989, the assimilation policies implemented against the Turkish minority living in Bulgaria and the resulting forced migration movement emerged as one of the most significant developments that deeply affected not only Turkey–Bulgaria relations but also Turkey's cultural, social, and economic structure. Particularly during the 1980s, the oppressive practices intensified under the Bulgarian government led by Todor Zhivkov, transforming into a systematic suppression of identity through policies such as the forced changing of Turkish names, the prohibition of speaking Turkish, and the restriction of religious and cultural activities. These measures, initiated under Zhivkov's leadership and known as the "Revival Process," caused severe trauma among the Turkish minority in Bulgaria and ultimately led hundreds of thousands of people to migrate to Turkey in 1989. This process has been regarded as one of the largest mass migration movements in the history of the Republic of Turkey.

The forced migration from Bulgaria in 1989 was not only a diplomatic and political issue but also attracted widespread attention in both Turkish and international public opinion due to its humanitarian dimensions. National and local media outlets in Turkey closely followed the migration process and informed the public about the human rights violations experienced by the Turkish minority subjected to forced migration from Bulgaria, the border crossings, the

difficulties encountered during migration, and the settlement policies implemented upon their arrival in Turkey. The role assumed by the press throughout this period was influential both in raising social awareness regarding the forced migration and in shaping public support for migrants. Local media, in particular, addressed in greater detail the developments occurring in the cities where migrants were settled and made visible the social transformations emerging at the regional level.

Eskişehir, which gained particular significance as one of the cities where a large number of migrants were settled, became a remarkable case during the 1989 forced migration process due to its social structure and existing migrant population. Local newspapers published in Eskişehir reflected the social atmosphere of the period by reporting on the reception of migrants, housing and employment problems, public solidarity initiatives, and the efforts of state institutions. In doing so, they went beyond merely providing news and became important actors in shaping public opinion and supporting social solidarity.

This study examines the reflections of the 1989 forced migration from Bulgaria in the Turkish press, with particular emphasis on how the migration process was addressed in the local press of Eskişehir, one of the principal settlement areas for migrants. The research also aims to analyze societal attitudes toward migrants during the period. Thus, the study seeks to reveal the place of the 1989 forced migration from Bulgaria in the press and to evaluate the local historical and social impacts of migration in Eskişehir within a historical context.

Keywords: Bulgaria, Forced Migration, Assimilation, Ethnic Kin (Kin Community), Eskişehir.

Giriş

Göç genel anlamıyla insanların yaşamlarının geriye kalan kısmının tümünü ya da bir bölümünü geçirmek üzere yaşadıkları yerleşim yerlerinden başka bir yere yerleşmeleridir. Tarih boyunca Türk azınlıklar belli dönemlerde Türkiye'ye göç ettirilmeye zorlanmışlardır (Kurtulgan, 2010: 213). Her devlet kendi bölgesinde ötekileştirdiği etnik kimlikleri göçe zorlamıştır. (Erdal, 2007, 1263). Bazı dönemlerde Türk azınlıklar bu göç faaliyetlerini çok yoğun ve zor şartlar altında gerçekleştirmişlerdir. Bu araştırmanın konusunu 1984 yılında başlayıp 1989 yılında insan haklarına aykırı bir şekilde Bulgaristan tarafından Türkiye'ye göç ettirilmeye zorlanan Türkler oluşturmaktadır. 1989 Bulgaristan zorunlu göçü Balkanlarda Soğuk Savaş döneminin son yıllarında meydana gelmiş olan önemli kitlesel hareketlerinden biri olarak hem Bulgaristan Hükümeti'nin azınlık politikaları hem de Türkiye'nin göç ve iskân politikaları açısından kuşkusuz önemli sonuçlar doğurmuştur. Özelliklede Todor Jivkov yönetimindeki Bulgaristan Hükümeti'nin 1980'li yıllardan itibaren artan asimilasyon politikaları, ülkede yaşayan Türk azınlığın kültürel, etnik ve dini kimliklerini hedef alan sistematik uygulamalar bütününe dönüşmüştür. Bulgaristan Hükümeti tarafından "Yeniden Doğuş Süreci "olarak adlandırılan ve uygulanan politika kapsamında Türk azınlıkların Türk isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesi, Türkçe konuşmalarının yasaklanması, dini

ibadetlerin sınırlandırılması ya da yasaklanması, kültürel kimliklere yönelik baskılar Bulgaristan Türklerinin temel hak ve özgürlüklerini ciddi biçimde sınırlandırmıştır. Özellikle 1984 yılı sonlarından itibaren Jivkov idaresindeki Bulgaristan'da Türklere karşı şiddete dayalı ve geniş çaplı bir asimile politikası uygulanmaya başlanmıştır (Efe, 2023: 32).

Bulgaristan Hükümetinin Türk azınlıklara karşı yürüttüğü ağır baskılardan dolayı Türk azınlıklar bu baskıları yürüyüş ve gösterilerle protesto etmeye başlayınca, bu baskılara karşı koyan Türklerden tutuklanan, işkenceye uğrayan ve hatta daha da ötesi öldürülenler olmuştur. Söz konusu bu uygulamalar sonunda 1989 yılına gelindiğinde yaklaşık 300.000'den fazla Bulgaristan Türk'ü Türkiye'ye göç etmeye zorlanmış ve bu gelişme Türk tarihinin en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri olmuştur. 1989 Bulgaristan göçü yalnızca demografik bir hareket değil, bununla birlikte siyasi, toplumsal ve insani boyutları da olan çok katmanlı bir süreçtir. Bulgaristan Hükümetinin 1984 yılından itibaren başlattığı bu asimilasyon politikasına Türkiye başta olmak üzere başka ülkeler, uluslararası kurumlar ve kuruluşlarda tepki göstermişlerdir. Her ne kadar bu konu uluslararası alanda ve uluslararası kurum ve kuruluşlarda tepki bulsa da yaptırımdan uzak olduğu için Bulgaristan Hükümeti üzerinde kuşkusuz çok etkili olmamıştır (Efe, 2023: 32).

Yaşanan bu dönemde sürecin kamuoyuna aktarılmasındaki en etkili kaynaklardan birisi basın olmuştur. Türk basını Bulgaristan'daki insan hakları ihlallerini gündeme taşıyarak hem kamuoyu oluşturulmasında etkili olmuş hem de Türkiye'nin Bulgaristan politikasına ilişkin toplumsal duyarlılığının gelişmesinde de önemli rol oynamıştır. Ulusal gazetelerde Bulgaristan Türklerine dair baskılar çoğunlukla "Soydaşlık, insan Hakları, Zorunlu Göç ve Milli Dayanışma kavramları çerçevesinde ele alınırken, yerel basın organları bu göçün şehir ölçeğinde ortaya çıkardığı sosyal ve ekonomik etkileri daha ayrıntılı biçimde gündemlerine taşımışlardır. Bu çerçevede Eskişehir tarihsel olarak Balkan göçlerinin yoğun bir biçimde tercih edildiği şehirlerden biri olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Balkanlardan Anadolu'ya yönelen göç hareketlerinde önemli bir yerleşim yeri olan Eskişehir 1989 Bulgaristan göçü sırasında da yoğun göç alan şehirlerden birisi olmuştur. Şehirde yayınlanan yerel gazeteler, göçmenlerin karşılanması, iskân süreçleri, ekonomik sorunlar, sosyal uyum faaliyetleri ve halkın dayanışma girişimleri gibi konuları gündeme taşıyarak dönemin toplumsal atmosferini yansıtmışlardır. 1989 Bulgaristan göçü üzerine Türkiye'de çeşitli akademik çalışmalar yapılmış olmakla beraber sürecin yerel basın ekseninde ve özellikle Eskişehir özelinde incelenmesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışma söz konusu literatür boşluğundan hareketle 1989 Bulgaristan zorunlu göçünün Türk basınına yansımalarını Eskişehir yerel basını örneği üzerinden incelemesi amaçlanmaktadır. Araştırmada dönemin ulusal ve yerel içerik ve söylem analizi yöntemi çerçevesinde değerlendirilerek haber metinlerinde kullanılan dil, göçmen temsilleri, kamuoyu oluşturma süreçleri ve toplumsal dayanışma söylemleri analiz edilecektir. Çalışma

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

yerel basının göç süreçlerindeki işlevlerini ortaya koyarak Türkiye'de göç tarihi ve tarih literatürüne katkı sunması hedeflenmektedir.

1. Tarihsel Süreç ve 1989 Göçünün Öncesi ve Bulgaristan'ın Tutumu

Rusya'nın Kafkaslar, Kırım ve Balkanlara hâkim olma istekleri Akdeniz'e açılma siyasetinin temelini oluşturmaktadır. Panslavist politika güden Rus Hükümeti Slav topluluklarından oluşan Rus nüfusunu Balkanlarda yayarak güç elde etmeye çalışmaktaydı. Rus Hükümetinin bu politikaları sonucu XIX. yüzyılda Rumlar, Karadağlılar, Sırplar ve Bulgarlar kendi ulus devletlerini kurmaya başlamışlar ve Türkler Balkanlarda büyük toprak kayıpları yaşamışlardır. Bu dönemde Bulgarların milliyetçilik hareketleri, Fener Rum Patrikhanesi'nin Bulgarları Ortodoksluk kisvesi altında Rumlaştırma siyasetine tepki olarak başlamıştır (İpek, 2006). Bulgar din adamlarını bu dönemde Bulgarları kendi dillerini öğrenmeye ve kendi kültürlerini oluşturmaya zorlamaktaydılar. Rusların desteğiyle zenginleşen Bulgarlar da maddi açıdan din adamlarının başlatmış oldukları bu hareketi desteklemekteydiler. Bu desteklerle canlanan Bulgar milli ruhu Fener Rum Patrikhanesinin söylemleri etrafında toparlanmaya başlamışlardır. İpek'e göre bu amaç doğrultusunda 1870 tarihinde müstakil ve milli Bulgar Eksarhlığı kurmuşlardır. Bu amaçları doğrultusunda Bulgarlar 1835- 1868 yıllarında birtakım isyanları da başlatmışlardır. Yapılan tüm bu isyanlarla amaçlarına ulaşamayan Panstlavistler Tuna Vilayeti etrafında teşkilatlanmaya başlamışlardır. İlk olarak merkezi Bükreş'te bulunan Bulgar İhtilal Merkezlerini açmaya başlamışlardır.

1870'li yıllardan itibaren Avrupa'da değişen dengelerden yararlanmak isteyen Bulgar komiteleri 1875 yılında yeni bir isyan başlatmış ve başarısız olmuşlardır. Başlatılan bu isyan kısa sürede bastırılmasına rağmen, Selanik Vakasının meydana gelmesi ile Avrupa kamuoyunda Osmanlı Devleti aleyhine dönmüştür. Meseleye çözüm bulmak amacıyla toplanan Tersane Konferansı'nda Bulgaristan Emaretinin kurulması planı Osmanlı Devleti tarafından kabul görmeyince Türkleri cezalandırma hakkını kendine reva gören Rusya tarihte 93 Savaşı olarak bilinen Osmanlı- Rus savaşını başlatmıştır. 93 savaşında işgal edilen Türk topraklarında kurulmak istenen Bulgar Devleti için Prens Çerkasky tarafından Bulgaristan Mülki İdare Teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilatın temel amacı; bölgenin nüfus ve emlak yapısı ile ilgilenmektir. Tuna vilayetinin nüfusuyla ilgili mevcut kaynaklardan anlaşılacağı üzere vilayetteki Türk ve Bulgar nüfusu birbirine eşittir (Şimşir, 1970: 167). Diğer topluluklarda göz önüne alındığında Bulgar nüfusunun azınlıkta kaldığı ortaya çıkan en önemli sonuçtur. Bulgarların azınlıkta kaldıkları bir yerde ulusal bir Bulgar Devleti oluşturmaları ve bunun uzun ömürlü olabilmesi pek mümkün görünmüyordu.

Bulgarların bu amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için nüfus mübadelesi, Bulgar olmayan unsurların eritilmesi veya Türklerin kırılması metot olarak seçip uygulanabilirdi. Ruslar ve Çerkasky idaresindeki Bulgarlar, kısa sürede amaçlarına ulaşabilmek için Türklerin

kırılmasını yani bugünkü anlamıyla soykırımı tercih etmişlerdir (İpek, 2006: 368). Savaşın başlamasıyla birlikte bu fikir uygulamaya konulmuş ve Bulgarlar Türklerin üzerine saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. Türkler bu saldırılarda Bulgarlar tarafından katledilmiş, açlıktan ve soğuktan ölmüşlerdir. Katliamdan kurtulmayı başarabilenler ise göç etmeye mahkûm edilmişlerdir. Savaş sonunda imzalanan Berlin Antlaşması ile sorun çözümlenmek istenmiş fakat; tam tersi olarak gittikçe problemin büyümesine neden olmuştur. Milliyetçilik düşüncesi ve ulus devlet kurma isteği ile başlayan bu Türklere yönelik politikalar 1984 yılında yeniden gündeme gelmiş ve 1989 yılında makalemizin de ana konusunu oluşturan 1989 Bulgaristan zorunlu göçü ile sonuçlanmıştır.

2. Zorunlu Göç Kavramı 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçü ve Göçmenlik Kavramı

Göç kavramı bizlere ilk anlamda bir yerden bir yere coğrafi olarak yer değiştirmeyi, düzeninin değişmesini çağrıştırmaktadır. İlk çağlardan beri günümüze kadar süregelen göçlerin çok farklı anlamlarda tanımlamaları, anlamlandırılmaları bulunmaktadır. Bizler bu tanımlamaları genellikle göçlerin politik, siyasi, kültürel, sosyolojik, antropolojik ve psikolojik yönleri ile anlamlandırmaktayız. Bu bağlamda ele alındığında göçlerin tanımlarının evrensel olarak tanımlanamadığı kanısı da kuşkusuz ortaya çıkan sonuçlardan birisidir. Göçlerin tarih boyunca ana nedenleri ekonomik olarak tanımlanmıştır. Yaşanan nüfus artışlarıyla birlikte besin üretiminde aynı oranda artış yaşanmamış ve buda toplumları ihtiyaçlarını karşılayabilmek için daha verimli ve uygun yerlere göçmeye zorlamıştır. Besin üretimi nüfus ile doğru orantılı hale getirilmediğinde göçler toplumlar için tek çıkar yolu olarak görülmüştür. Kuşkusuz ki tarih boyunca göçlerin ekonomik nedenleri birçok değişikliklere uğramıştır. Eski tarihi göçlerin ana nedenlerinin başında ekonomi ilk sebep olarak görülse de zamanla bu durum iklimde meydana gelen değişimlerin geçici veya kalıcı sonuçlarının olması ve insan ve hayvanlar için yeteri kadar besin imkânının bulunmaması, açlıkların meydana gelmesi ile göçün gerçekleşmesine sebebiyet vermesi olmuştur.

19. Yüzyıla gelindiğinde göç kavramında bazı değişimler de meydana gelmiştir. Karpat'a göre 19. Yüzyıldaki göçlerin ana nedenleri din ve milliyet ayrımlarıdır (Karpat, 2010: 151). Din nedeniyle yapılan göçler Müslüman aleminde daha çok görülen bir olgudur. Müslümanların ve Yahudilerin 1492 yılında İspanya'dan çıkartılmaları da dini farklılıklara dayanan bir göç olayıdır. Dini göçlere başka bir örnek ise Çaldıran Savaşı'dır. Çaldıran seferinden sonra Şah Safevi'nin tarafında olan ve Şii mezhebe dahil en az yedi büyük Türk Aşireti de Anadolu'da İran topraklarına göç etmiştir. Siyasi nedenlere dayanan göçlere bakıldığında ise milliyetçilik akımı ile kurulan devletlerin, özellikle de Milliyetçilik düşüncesinin ortaya çıkmasıyla 19. Ve 20. yüzyıllarda bunun etkilerini ulus devletlerde görmek mümkündür. Karpat'a göre bu göçlerin ana nedeni, belirli bir toprak parçasını ülke olarak seçen ve siyasi gücü elinde tutan bir etnik grubun, orada yaşayan farklı etnik kökenden insanlara din gruplarına aralarında yaşama hakkı tanımamasıdır (Karpat, 2010: 150,151). Bu konuya en güzel örnek 1878 yılından beri Türk halkına uyguladığı asimilasyon politikası ve

ülkesinde yaşayan Türk azınlığı Türkiye'ye göçe zorlaması ile Bulgaristan Devleti verilebilir. 1878 yılında başlayarak 1984 yılında Türk azınlığa karşı isim değiştirme, Bulgarlaştırma, din değiştirmeye zorlama ve insanlık dışı her türlü muameleyi uygulayarak Türkleri göçe zorlama yukarıda bahsettiğimiz siyasi ve dini nedenlere dayanan göçe en güzel örneği oluşturmaktadır.

Türkiye Devleti, tarihi boyunca birçok kez yabancı ülkelerde yaşayan ve farklı nedenlerle göç eden Türk göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Bu göçmenler arasındaki en kalabalık grubu Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır (İnan, 2016: 15). Bulgaristan Komünist Partisi'nin 1984 yılında Türk azınlıklara karşı uyguladığı asimilasyon politikası faaliyetlerine başlamasıyla Türkiye ile Bulgaristan arasında tarihlerinin en kötü dönemi yaşanmıştır. 1989'da Bulgaristan'ın Türkleri zorunlu göçe tabi tutmasıyla beraber azınlıklar üzerinde uygulanan yaptırımlar doruk noktasına ulaşmış, insan haklarının çiğnenmesi hususunda uluslararası arenada büyük yankı uyandırmıştır. İmzaladığı insan hakları ve azınlıklar temalı anlaşmalara uymayan Bulgaristan, Türk azınlığa uyguladığı yaptırımlar ile bu anlaşmaları çiğneyerek dünya kamuoyunun tepki odağı haline gelmiştir. Bu durum Cumhuriyet Gazetesinde şu şekilde manşete taşınmıştır:

"ABD Dışişleri Bakanlığı, Bulgaristan Hükümetini Türk Azınlığa uygulanan dini ve sosyal baskıları kaldırmaya ve insan onuruna yakışır bir göç olanağı sağlamaya çağırdı" (Cumhuriyet, 1989: 1).

Hürriyet Gazetesinin 27 Eylül 1989 sayısında çıkan bir haberde ise; Avusturyalı Milletvekilinden Suçlama başlığı ile manşetlere taşınmış ve "Avusturyalı liberal Milletvekili Friedrich Probst tarafından kaleme alınan ve Türkiye adına olumsuz yönleri bulunan rapora verilen değişiklik önergeleriyle, bu görüşlerin hafifletilmesi amaçlandı" diyerek kamuoyu tepkisi dile getirilmiştir (Hürriyet, 1989: 1).

Bu dönem içerisinde Türklere uygulanan baskılarda temeli oluşturan Türk isimlerinin zorla değiştirilmesi, dini vazifelerinin ve törenlerinin engellenmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, haberleşmenin kısıtlanması, zulme direnenlerin sürgüne gönderilmesi ve öldürülmesi oluşturmuştur (Zafer, 2010: 6). Bu olay Tercüman Gazetesinde basına şu ifadeler ile yansımıştır. "Soydaşlarımızdan Ölüm Çığlığı" başlığı ile verilen bu haber "Bulgarlar İnsan Haklarına Uyduklarını Belirtirken, ismi gizlenen bir imam Amerika'nın Sesi Radyosu Muhabirine verdiği bilgide aynen şunları söylemekte: Gerçekten Camiye gitmek yasaktır. Yalnız altmış yaşının üstündekiler camiye gider. Gençlere yasaktır." İfadeleri ile basında yer bulmuştur (Tercüman, 1989: 8).

Tüm bu asimilasyon süreci boyunca eylemlerini yasal bir zemine oturtmak isteyen Bulgar Hükümeti bu faaliyetlerini "Vazroditelen Protses" yani "Yeniden Doğuş (Soya Dönüş) süreci anlamına gelen bu ifade ile tanımlamıştır. Bu ifade temelinde Osmanlı Devleti zamanında Bulgarların zorla Türkleştirildiği ve bu süreç sonucunda Bulgarlık bilincini yitiren

"Sözde" Türklerin yeniden canlandırılacağını öne sürmektedir (Hacısalihoğlu, 2012: 49-50). 1989 Bulgaristan zorunlu göçü Bulgaristan Komünist Partisi hükümetinin daha önceden akrabaları Türkiye'ye yerleşmiş, kendileri ise Bulgaristan'da kalmış olan bazı Türk azınlıkları Türkiye'ye göndermesi ile başlamıştır. Bu durum Milliyet Gazetesinin 1 Haziran 1989 baskısında şu başlıkla verilmiştir:

"Büyük Özlem: Atatürk Havalimanı önceki gece yarısından sonra uçaktan inen soydaşlarımızla Türkiye'de bekleyenlerinin hasret giderdikleri bir sevgi yumağına dönüştü. Genci, yaşlısı ve çocuğu ile insanlar birbirlerini bir özlem ve heyecan içinde kucakladılar, ağladılar, toprağı öptüler" (Milliyet, 1989: 1).

Bulgaristan Hükümetinin başlatmış olduğu asimilasyon politikasının devam etmesi nedeniyle Bulgaristan'da Türk sivil toplum örgütleri kurulmuş ve bu örgütlerin üyeleri ile asimilasyon politikalarına karşı çıkan kimseler ülkeden çıkartılmıştır. Bu politikalara karşı ülke içerisinde gerçekleştirilen direniş hem asimilasyon sürecinde hem de uluslararası camiada Bulgaristan aleyhine tepki çekmiştir. Gösterilen tepkiler nedeniyle Bulgaristan'ın uygulamak istediği politikalar yavaşlamış ve bu nedenle de Bulgar Hükümeti Türk azınlıkları göçe zorlama kararı almıştır. Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov, 29 Mayıs 1989 yılında Bulgaristan Ulusal Televizyonunda yaptığı konuşmada isteyen Türklerin ülkeden ayrılabileceğini belirtmiş ve 2 Haziran 1989 yılı haziran ayında ise Türkiye'ye sınır kapılarını açması talebinde bulunmuştur. Bulgaristan yapmış olduğu bu hareket ile aslında bu göçün isteğe bağlı bir göç olduğu izlenimini yaratmaya çalışmıştır. Öyle ki bu süreçte insan haklarına tamamen aykırı bir politika gütmüş ve Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıkların can ve mal güvenliklerini görmezden gelmiştir. Bulgar Başbakanı milliyet ve etnik unsur ayrımı yapmadan Bulgar vatandaşlarının istedikleri zaman istedikleri ülkeye gidebileceklerini beyan etmiş ancak basın ve yayın organları başta olmak üzere yurt içi ve yurt dışı kişiler ve ortamlar arasında göç kelimesinin kullanılmamasını özellikle istemiştir. Nitekim bu göç süreci Bulgaristan Hükümeti tarafından "Büyük Turistik Seyahat" anlamına gelen "Golyamata Ekskurziya" sözleri ile ifade edilmiştir. Göç dünya basınında da geniş yer bulmuş ve II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da yaşanan en büyük zorunlu göç olarak nitelenmiş ve basında sıklıkla yer almıştır. Bu haber New York Times Gazetesinin 22 Ağustos 1989 sayılı manşetinde:

"Turkey Closing Borders to Refugees From Bulgaria" başlığı ile yer almıştır (Times, 1989: A9).

Bulgaristan Hükümeti 15 günde 300.000 kadar soydaşımızın göç başvurusu yapması üzerine endişelenmiş ve pasaport vermeyi bir süreliğine durdurmuştur. 10 Ağustos 1989 Tercüman Gazetesindeki haberde:

"Jivkov Korkuyor, Geride kalan 1 milyonu aşkın soydaşımızı Bulgarlaştırmak için yeni tezgahlar hazırladı. 300.000'e yakın soydaşımızın sınır dışı edilmesinden sonra Bulgaristan'da

kalan 1 milyondan fazla Türk'ün her an patlamaya hazır bir bomba haline gelmesinden endişe duyan Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, kurduğu yeni komitelerle asimilasyon hareketini hızlandırdı" (Tercüman, 1989: 1).

Bu olay sonrasında dönemin Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından "*Hesap Hatası*" olarak ifade edilmiştir ve Hürriyet Gazetesinin 2 Temmuz 1989 yılındaki baskısında şu şekilde ele alınmıştır:

"Bulgar, Hesap Hatası Yaptı. Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, dün yaptığı basın toplantısında Türkiye'nin 1,5 milyon soydaşımızı kabul etmeye hazır olduğunu söyledi. Yılmaz, Bunu hesap edemeyen Bulgaristan'ın soydaşlarımıza pasaport vermeyi durduğunu söyledi (Hürriyet, 1989: 1).

Bu olaylar devam ederken birçok göçmen Kapıkule Sınır Kapısı Tren Garına kadar getirilmiş ve uzun süre orada bekletilmiştir. Bu tren kamuoyunda Utanç Treni olarak adlandırılmıştır (Atasoy, 2018: 306).

Resmi kayıtlara göre Haziran 1989- Mayıs 1990 yılları arasında Türkiye'ye toplam 345.960 kişi göç etmiştir. Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov 'un istifa etmesiyle birlikte yeniden umut arayışına giren ve Türkiye'de de uyum sorunları yaşayan bazı göçmenlerin geri dönüşlerinde büyük bir artış görülmüştür. Buna göre yine Haziran 1989- Mayıs 1990 arası dönemde 133.272 kişi Bulgaristan'a tersine göç gerçekleştirmiştir (Konukman, 1990: 70).

3. Eskişehir Basınında 1989 Bulgaristan Zorunlu Göçü

Eskişehir, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren Balkanlardan gelen çeşitli göç dalgalarının hedefi olmuştur (Birgün ve Koylu, 2015: 257-258). 1989 göçü Eskişehir için yeni bir göç değildir. Nitekim 1927-1928 seneleri arasında Bulgaristan göçmeni bir grup "İsmet Paşa" köyüne, Kırım ve Romanya'dan gelen başka bir göçmen grubu ise "Çifteler" kazasının çeşitli köylerine yerleştirilmiştir (Alişoğlu ve Kayıran, 2021: 21). Eskişehir yerel basını, Bulgaristan'dan göç eden göçmenlerin yaşadıkları mağduriyetlerini yoğun bir biçimde işlemiştir. Gazete haberlerinde sınır kapısında göçmenlerin yaşadıkları yoğunluk, ailelerin parçalanması, yaşlı ve çocukların yaşadıkları zorluklar sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle Sakarya Gazetesinde yayımlanan haberlerde soydaşlarımızın Türkiye'ye gelişleri Ana Yurda dönüş şeklinde sunulmuş ve kamuoyunda dayanışma ve birlik duygusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yayın politikası, dönemin ulusal basınıyla paralellik göstermiştir. Yerel gazetelerin birçoğu zaman zaman dramatik başlıklar ile hem halkın dikkatini çekmiş hem de göçmenler için yapılması istenen yardım kampanyalarını desteklemişlerdir.

4. Göçmenler İçin Yapılan İskân Yardımları

Eskişehir'e gelen göçmenlerin yaşadıkları en büyük sorunlardan birisi barınma ve iskân sorunu olmuştur. İstikbal Gazetesinin 9 Ağustos 1989 haberinde bu durum:

Üç Göçmen Aile Evlerine Yerleşti, Vali Güney herkesi göçmenlere yardıma çağırdı, Almanya'da yaşayan Zekeriya Erdemgil adlı vatandaşımızın 2 yıllığına ücretsiz verdiği evlere üç göçmen aile yerleşti". Başlığı ile verilmiştir (İstikbal, 1989: 3).

Türkiye'de akrabası ya da bir yakını bulunmayan göçmenler barınma ihtiyacını karşılayacak bir olanağa sahip olmadıkları için zor durumda kalmışlardır. Mevcut istihdam koşullarının her göçmen için aciliyet oluşturması nedeniyle bazı göçmenler için bu durum sağlanamadığından mağduriyet yaşamışlardır. Anadolu Üniversitesi 'ne bağlı çeşitli yüksekokul ve fakültelerin tatile girmesi sonucu yurtlarda boşluk yaşanmış ve göçmenler için geçici barınma sorunu kısa bir sürede olsa giderilmiştir. İstikbal Gazetesi' inin 24 Ağustos 1989 tarihli haberinde;

"Üniversite 4 Eylül tarihinde Açılıyor, Göçmenler ne Olacak? Yaz dönemi bütünleme sınavlarının 4 Eylül'de başlaması, Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurtlarda kalan Bulgar göçmeni soydaşlarımızın durumunu bir kez daha gündeme getirdi. Göçmenlerin öğrenci yurtlarını boşalttıktan sonra nerede kalacakları halk arasında merakla bekleniyor". Başlığı ile verilmiştir (İstikbal, 1989: 1).

8 Ağustos 1989 tarihli Milli İrade gazetesinde ise göçmenlerle ilgili haberler şu şekildedir:" Göçmenler Sıkıntı İçinde, yurt binaları da ihtiyacı karşılayamaz hale geldi. Göçmenler günlerini kiralık ev aramakla geçiriyorlar". Başlığı ile yayımlamıştır.

Böylece yapılan bu çalışmalar ile göçmenlerin geçici süre ile öğrenci yurtlarına yerleştirilmelerine karar verilmiştir. Eskişehir sınırları içerisinde hiç yakını bulunmayan göçmenlerin büyük bir kısmı öğrenci yurtlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca dönemin Eskişehir Valisi Güney, göçmenlerin bir kısmının da çeşitli kamu kuruluşlarına yerleştirileceklerini duyurmuştur. Valinin yapmış olduğu bu açıklamadan sonra bazı öğrenciler ve halktan bir kesim tarafından bu durum olumsuzlukla karşılanmıştır. Bazı öğrenciler göçmen sayısının giderek arttığını ve yurtların göçmen vatandaşlara verilmesinin huzursuzluk yaratacağını dile getirmişlerdir. Bu nedenle daha sonrasında Eskişehir'de göçmenler için yeterli barınma yeri olmaması durumunda çadırkent kurulması kararın alınmıştır.

Milli İrade Gazetesinin 12 Ağustos 1989 sayılı baskısında; Öğrenciler gelmeye başlayınca yetkililer ne yapacağını şaşırdı. Okullardaki Göçmenler Sıkıntı Yaratmaya Başladı. Yatılı okullarda kalan göçmenler konusunda yetkililer sıkıntılı anlar yaşamaya başladılar. Normal öğrencilerin Eylül ayında geleceği yatılı okullarda bütünleme imtihanlarına katılan öğrenciler dünden itibaren gelmeye başladılar. Öğrencilerin gelmesi ise yetkilileri bir hayli düşündürüyor (Milli İrade, 1989: 1).

"Vali Bahaeddin Güney'in 20 Haziran 1989 yılında Milli İrade Gazetesine verdiği demeçte; "Göçmenler için Çadırkent Kurulacak başlığı ile Bulgaristan'dan gelenlere maddi ve manevi yardımların devam ettiğini belirtti. Vali Güney Eskişehir'e gelen göçmenlerin

sayısının 1527'ye ulaştığını ve göçmenlerin çoğunun işe yerleştirildiğini bildirdi (Milli İrade, 1989: 1).

Göçmenlerin konut ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda Yüksek Planlama Kurulu 27 Kasım 1990 tarihinde göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildikleri yerlere göçmen konutları, sağlık ocağı, okul ve cami gibi gerekli binaların yapılmasına karar vermiştir. Bu kararın alınmasında öncelikli olarak göçmenlerin kendi istekleri ve yakınlarının bulundukları şehirlere öncelik tanınmıştır.

5. Göçmenlere Yapılan Eğitim Yardımları

1989 Bulgaristan zorunlu göçü ve Türkiye'ye gelen göçmenlerin uyum süreçleri bağlamında eğitim yardımları, yalnızca insani bir destek olarak değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi sağlayan temel olgulardan birisi olarak ele alınmıştır. Özellikle Türkiye'ye gelen göçmen nüfusun önemli bir kısmının çocuklar ve gençlerden oluşması, eğitim politikalarının da hızlı bir şekilde gözden geçirilmesini gündeme getirmiştir. Bu süreçte devlet kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve halk dayanışmasıyla birlikte yürütülen eğitim yardımları da genç göçmen nüfusun yeni yaşam düzenine adapte olmaları açısından kritik bir rol oynamıştır.

Göçmenlere yönelik yapılan eğitim yardımlarının temel amacı, eğitim çağındaki çocukların öğrenim hayatlarının kesintiye uğramasını önlemek ve onların Türkiye'deki eğitim sistemine uyumlanmalarını sağlamak olmuştur. Milli İrade Gazetesi'nin 29 Ağustos 1989 sayılı baskısında:

"Göçmen çocuklarına bilgi kursu sürüyor başlığı ile yer almıştır. "Vali Bahaeddin Güney, Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabii tutulan göçmen soydaşlarımızın çocuklarına verilen bilgi kurslarının düzenli olarak devam ettiği belirtti" (Milli İrade, 1989: 1).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çeşitli illerde geçici kayıt uygulamaları gerçekleştirilmiş, göçmen çocukların okullara yerleştirilme süreci hızlandırılmıştır.

Sakarya Gazetesi 24 Ağustos 1989 tarihli sayısında; "Soydaş'a Okuma Kolaylığı başlığı ile verilmiştir. Soydaşların sözlü beyanları üzerine istedikleri sınıfa kayıt yaptırabilecekleri belirtildi. Göçmen çocuklarının sözlü beyanları ile istedikleri sınıfa kayıt yapılacağını belirten yetkililer bu konuda Millî Eğitim Bakanlığı'nın emri var dediler. Hangi derecede olursa olsun, okul müdürleri kayıt için başvuran öğrenciden belge istemeyecekler. Göçmen öğrenciler diledikleri semtteki okula kayıt yaptırabilecekler" (Sakarya, 1989: 1). Yine Sakarya Gazetesinin 23 Haziran 1989 sayılı haberinde; "Soydaşlarımıza ilk beceri kursu açan il Eskişehir oldu. Göçmenlere Beceri Kursu. Bulgaristan'ın zorunlu göçe zorladığı soydaşlarımız için Türkiye'de ilk kez beceri kazandırma kursu dün Eskişehir'de açıldı" Başlığı ile yer almıştır (Sakarya, 1989: 1).

İstikbal Gazetesinin 17 Ağustos 1989 sayılı baskısında "500 Göçmen Çocuk Kurstan Geçirildi. Türkçe Okuma Yazma Öğrendiler. Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızın çocukları için açılan okuma-yazma ve Türkçe 'ye uyum kursları devam ediyor. Bugüne kadar açılan kurslarda 500 göçmen çocuk eğitimden geçirildi. Eskişehir Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü bünyesinde açılan okuma- yazma ve Türkçeye uyum kurslarında 500 göçmen çocuğun eğitimden geçirildiği haberi ile yer almıştır.

"Soydaşlar Hemşire Okuluna Alınıyor, Bakanlık tarafından çıkartılan bir genelge ile Bulgaristan'dan zorunlu olarak sınır dışı edilen soydaşlarımızdan sağlıkla ilgili bir okulda okuduğunu beyan edenler Sağlık Meslek Liselerine yerleştiriliyorlar" (Sakarya Gazetesi, 1989: 7).

Özellikle Edirne, Bursa, Kırklareli, İstanbul ve Eskişehir gibi göç yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde okul kontenjanları arttırılmış, bazı okullarda ikili öğretim sistemine geçilmiştir. Böylece kısa sürede oluşan öğrenci yoğunluğunun eğitim faaliyetlerini aksatmaması hedeflenmiştir. Yapılan eğitim yardımları yalnızca okullaşma oranın arttırılmasıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda maddi destek uygulamalarını da beraberinde getirmiştir. Göçmen ailelerin ekonomik yetersizlikleri dikkate alınarak öğrencilere ücretsiz ders kitabı, kırtasiye malzemesi, okul kıyafeti ve beslenme desteği de sağlanmıştır.

"Göçmen Çocukları 5 Haftada İlk Okula Hazırlanacak. Bulgaristan'dan gelen Soydaşlarımız için açılan uyum kursları yaygınlaşıyor. Göçmen Çocukları için DDY Meslek Lisesinde Türkçe Okuma Yazma Kursu açıldı. Kursun açılması nedeniyle Vali Bahaeddin Güney göçmen çocuklarına kitap dağıttı ve kursta çocuklarla sohbet etti" (Milli İrade, 1989: 1)

"Göçmen Çocuklarını Fak-Fuk-Fon Giydirecek, Bulgaristan'dan zorunlu göç ederek Eskişehir'e yerleşen göçmen çocuklarının giyim ve okul masraflarının Sosyal Yardımlaşma Derneği Vakfı tarafından karşılanacağı bildirildi" (Sakarya Gazetesi, 1989: 1).

Kızılay, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile çeşitli yardım dernekleri tarafından organize edilen kampanyalar sayesinde birçok göçmen öğrencinin temel eğitim ihtiyaçları karşılanabilmiştir. Göçmenlere sağlanan eğitim yardımlarının önemli bir boyutunu psiko-sosyal destek çalıştırmaları oluşturmuştur. Zorunlu göç travması yaşayan çocukların eğitim ortamlarına uyum sağlayabilmesi için rehberlik hizmetleri arttırılmış, öğretmenler bu süreçte daha etkin bir rol üstlenmişlerdir. Bulgaristan'daki asimilasyon politikaları nedeniyle kimlik baskısına maruz kalan çocukların Türkiye'de kültürel aidiyet duygularını yeniden kazanabilmeleri için eğitim kurumlarından da destek alınmıştır.

"90 Soydaşımız Stres Altında, Eskişehir'deki göçmenlerin psikolojik testleri sona erdi. Sağlık Müdürlüğü tarafından soydaşlarımıza uygulanan psikolojik testler sona erdi. Test sonuçlarına göre 90 soydaşımızdan psikolojik rahatsızlığın olduğu belirlendi. Yetkililer,

psikolojik rahatsızlığı olan soydaşların Devlet Hastanesinde psikiyatri bölümünde tedavi olabileceklerini belirttiler" (Sakarya Gazetesi, 1989: 1).

Türkçe eğitim konusunda herhangi bir temel sorun yaşanmamış, müfredattan kaynaklı problemlerin çözümüne yönelik ek destek programları uygulanmıştır. Üniversite çağında olan göçmenlere yönelik çeşitli kolaylıklarda yapılmıştır. Yükseköğretim kurumlarında yatay geçiş ve denklik işlemleri hızlandırılmış, bazı öğrenciler için burs ve yurt imkanları sağlanmıştır.

"Göçmen Gençlere Açık Öğretim İmkânı, Bulgaristan'dan zorunlu olarak göçe tabi tutulan göçmenlerimizin çocuklarına üniversiteye girebilme imkanının tanınacağı açıklandı. Bu nedenle liseyi bitirmiş göçmen gençlerinin Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde okuyabilecekleri ve göçmen çocukları için Açık Öğretimde yaklaşık 10 bin kişilik kontenjan ayrıldığı öğrenildi" (Milli İrade, 1989: 1).

Özellikle Bulgaristan'daki eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan gençlerin Türkiye'deki öğrenimlerine devam edebilmeleri amacıyla birtakım özel düzenlemeler yapılmıştır. Bu uygulamalar yalnızca göçmen nüfusun kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamayı değil, uzun vadede toplumsal üretime katkı sağlamayı amaçlayan politikaların bir parçası olmuştur.

Nihayetinde göçmenlere yönelik eğitim yardımları, yalnızca bireysel eğitim hakkının korunmasına yönelik uygulamalar değil; aynı zamanda toplumsal uyumu da güçlendiren sosyal politika araçları olarak ele alınabilir. Eğitim desteği sayesinde göçmen çocukların ve gençlerin topluma uyum süreçleri hızlanmış, sosyal dışlanma riskleri azaltılmış ve uzun vadede kültürel bütünleşmeye katkı sağlanmıştır. 1989 Bulgaristan göçü örneği, kriz dönemlerinde eğitimin toplumsal dayanışmanın merkezinde yer aldığını gösteren önemli tarihsel deneyimlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

6. Göçmenlere Yapılan Sağlık Yardımları

1989 Bulgaristan zorunlu göçü sürecinde Türkiye'ye gelen göçmenlere yönelik gerçekleştirilen sağlık yardımları, göç yönetiminin en önemli sosyal politika alanlarından birini oluşturmuştur. Kısa süre içerisinde yüzbinlerce kişinin Türkiye'ye giriş yapması, özellikle sınır bölgelerinde ve yoğun göç alan şehirlerde sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı artırmış; devlet kurumları bu süreçte hızlı müdahale mekanizmaları geliştirmek zorunda kalmıştır. Göçmenlerin önemli bir kısmının uzun ve zorlu yolculuk koşullarından etkilenmiş olması, sağlık yardımlarını yalnızca tedavi hizmetleriyle sınırlı olmayan, koruyucu sağlık uygulamalarını da kapsayan geniş bir sosyal destek alanına dönüştürmüştür. Göçmenlere yönelik sağlık yardımlarının ilk aşaması, sınır kapılarında gerçekleştirilen acil sağlık müdahaleleri olmuştur. Özellikle Kapıkule ve Hamzabeyli sınır kapılarında kurulan sağlık birimleri aracılığıyla Türkiye'ye giriş yapan göçmenlerin temel sağlık kontrolleri yapılmıştır.

Yolculuk sırasında yetersiz beslenme, susuzluk ve hijyen eksikliği nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarına karşı ilk müdahaleler burada gerçekleştirilmiştir. Sağlık ekipleri tarafından çocuklar, yaşlılar ve hamile kadınlar öncelikli risk grupları olarak değerlendirilmiş; gerekli durumlarda hastanelere sevk işlemleri uygulanmıştır. Bu durum Sakarya Gazetesinde Manşete şu şekilde yansımıştır:

"Soydaşlara Sağlık Kontrolü, Çifteler ilçesine yerleştirilen soydaşların sağlık kontrolleri muntazam olarak yapılıyor. Çifteler Sağlık Ocağı doktorlarından Levent Özder, eski Halk Eğitim Merkezindeki soydaşlarımızı her gün ziyaret ederek dinliyor" (Sakarya Gazetesi,1989: 1). "4 Temmuz 1989 Sakarya Gazetesinin haberinde ise; "Soydaşlarımıza Günlük Sağlık Kontrolü, konaklama yerlerinde kalan göçmenler Sağlık Müdürlüğünce belirlenen ekipler tarafından her gün sağlık kontrolünden geçerlerken çevrenin denetlenmesi yapılıyor. Sağlığa uyumlu olup olmadıklarına bakılıyor" şeklinde yayımlanmıştır. (Sakarya Gazetesi, 1989: 1). Bulgaristan'da sağlık hizmetlerinde çalışan göçmenler sağlık alanında farklı birimlerde de görevlendirilmişlerdir. "Doğumevine 2 Göçmen Ebe Daha, Zorunlu göçmenlerden ebe olan Fahriye Saliheva ile Ayten Davutoğlu, Doğum ve Çocuk bakımevinde yeni görevlerine başladılar. Göçmen ebeler Vatanımızda mesleğimizi yapacağımız için çok mutluyuz dediler" (Sakarya Gazetesi,1989: 1). "22 Günde 7 Göçmen Hanım Doğum Yaptı. Doğum ve Çocuk Bakımevinde 22 günde 7 göçmen hanım doğum yaptı. Doğumlarda nur topu gibi 1 erkek 6 kız çocuğu dünyaya geldi. Son olarak doğum yapan Alev Hilmi Kızı adlı hanım kızını kucağına alırken çocuklarımız Türkiye'de doğduğu için çok mutluyuz dedi" (Sakarya Gazetesi, 1989:4).

"Soydaşlara Ücretsiz Kan, Soydaşlarımıza gerekli olan kan Kızılay Kan Merkezi'nce ücretsiz veriliyor. Yetkililer, bu uygulamanın tüm Kızılay kan merkezlerinde geçerli olduğunu söylediler. Bulgaristan'dan ilimize gelen soydaşlarımızın kan gereğince Kızılay Kan Merkezi'ne başvurdukları takdirde ücretsiz olarak istedikleri kanın verileceğini yetkililer, Merkezimizden gelen bir yazı üzerine bizden kan isteyen göçmenlerden ücret alınmayacaktır, bu merkezimizce geçerli olduğu gibi tüm Kızılay merkezlerinde de uygulanmaktadır. Merkezimiz her an açıktır. Ayrıca soydaşlarımızdan isteyenin kan grupları ücretsiz olarak belirlenmektedir şeklinde bilgi verdiler" (Sakarya Gazetesi, 1989: 1).

Göç sürecinde bulaşıcı hastalık riskinin artması nedeniyle koruyucu sağlık hizmetleri büyük önem taşımıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında göçmen çocuklara yönelik aşılama kampanyaları hızlandırılmış, salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla düzenli sağlık taramaları yapılmıştır. Özellikle kalabalık geçici barınma alanlarında hijyen koşullarının korunmasına yönelik tedbirler artırılmıştır. Bu uygulamalar, göçmen sağlığının yalnızca bireysel bir mesele değil; aynı zamanda toplum sağlığını doğrudan etkileyen kamusal bir konu olarak ele alındığını göstermektedir. Sünnet çağına gelmiş

çocukların sünnet edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Daha sonra göçmen çocukları için bir sünnet töreni gerçekleştirmişlerdir (Alişoğlu ve Kayıran, 2021: 21).

Milli İrade Gazetesinde Sünnet haberi basına yansımıştır: "Göçmen Çocuklar Sünnet Ettirildi. 17 Çocuğun sünnet edildiği törende kirvelik yaptıktan sonra konuşan Vali Güney Göçmenlerin ilk isteği çocuklarını sünnet ettirmek oldu diye konuştu (Milli İrade,1989: 1). Milli İrade Gazetesinin 12 Temmuz 1989 Sayılı Yazısında ise; "Göçmen Çocukları Bayrama Sünnetli Girdi başlığı ile yayımlamıştır (Milli İrade, 1989: 1).

Göçmenlere yönelik yapılan sağlık yardımlarında Kızılay önemli bir rol üstlenmiştir. Kızılay ekipleri tarafından sınır bölgelerinde ve geçici yerleşim alanlarında ücretsiz sağlık hizmetleri sunulmuş; ilaç, tıbbi malzeme ve ambulans desteği sağlanmıştır. Yerel sağlık kuruluşları ile koordineli biçimde yürütülen bu çalışmalar sayesinde göçmenlerin temel sağlık ihtiyaçlarına kısa sürede müdahale edilebilmiştir. Ayrıca bazı belediyeler ve gönüllü sağlık çalışanları tarafından sağlık hizmetleri verilmiş; özellikle kırsal bölgelere yerleştirilen göçmen ailelerin sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmıştır. Sağlık yardımlarının önemli bir boyutunu psikolojik destek hizmetleri oluşturmuştur. Bulgaristan'daki asimilasyon politikaları ve zorunlu göç süreci, göçmenler üzerinde ciddi psikolojik etkiler bırakmıştır. Yakınlarını geride bırakmak zorunda kalan, baskı ve kimlik kaybı travması yaşayan bireylerin ruhsal destek ihtiyacı artmıştır. Bu nedenle bazı sağlık kuruluşlarında psikolojik danışmanlık hizmetleri verilmiş, özellikle çocukların travma sonrası uyum süreçlerine yönelik rehberlik çalışmaları yürütülmüştür. Ancak dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda psikososyal destek hizmetlerinin günümüz standartlarına göre daha sınırlı kaldığı da ifade edilebilir.

Yerel basında yayınlanan haberler, sağlık yardımlarının toplum desteğiyle güçlendirildiğini göstermektedir. Özellikle Eskişehir, Bursa ve Edirne gibi göç yoğunluğunun fazla olduğu şehirlerde doktorların gönüllü muayene hizmetleri verdiği, eczacıların ilaç yardımında bulunduğu ve hastanelerin göçmenlere ücretsiz sağlık hizmeti sunduğu yönünde haberler yer almıştır. Eskişehir yerel basınında yayınlanan bazı haberlerde, sağlık kuruluşlarının göçmen aileler için özel sağlık taramaları yaptığı ve belediyelerin sağlık yardımlarına lojistik destek sağladığı aktarılmıştır. Bu durum, sağlık hizmetlerinin yalnızca merkezi yönetim tarafından değil, yerel dayanışma ağları aracılığıyla da desteklendiğini göstermektedir.

"90 Soydaşımız Stres Altında, Eskişehir'deki göçmenlerin psikolojik testleri sona erdi. Sağlık Müdürlüğü tarafından soydaşlarımıza uygulanan psikolojik testler sona erdi. Test sonuçlarına göre 90 soydaşımızdan psikolojik rahatsızlığın olduğu belirlendi. Yetkililer, psikolojik rahatsızlığı olan soydaşların Devlet Hastanesinde psikiyatri bölümünde tedavi olabileceklerini belirttiler" (Sakarya Gazetesi, 1989: 1).

Göçmenlere yönelik sağlık yardımları, uzun vadede toplumsal uyum sürecinin de önemli bir parçası olmuştur. Sağlık hizmetlerine erişimin ücretsiz ve düzenli biçimde sağlanması, göçmenlerin Türkiye'deki yaşam koşullarına daha hızlı adapte olmasına katkı sunmuştur. Aynı zamanda sağlık politikalarının kapsayıcı biçimde uygulanması, sosyal devlet anlayışının kriz dönemlerindeki işlevselliğini ortaya koymuştur.

"Soydaşlarımıza Bedava Sağlık Hizmeti, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızın sağlık hizmetlerinden yararlanabileceğini belirten Vali Bahaeddin Güney tedavilerden ücret alınmayacak dedi" (Sakarya Gazetesi, 1989: 1).

1989 Bulgaristan göçü sırasında gerçekleştirilen sağlık yardımları, Türkiye'nin kitlesel göç hareketleri karşısında geliştirdiği sosyal destek mekanizmalarının önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Acil sağlık hizmetlerinden koruyucu sağlık uygulamalarına, psikolojik destek çalışmalarından ücretsiz tedavi hizmetlerine kadar geniş bir alana yayılan bu yardımlar, göçmenlerin temel yaşam haklarının korunmasında belirleyici rol oynamıştır. Bu süreç, sağlık hizmetlerinin göç yönetiminde yalnızca insani yardım boyutuyla değil, toplumsal bütünleşme ve sosyal istikrar açısından da kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç/Sonuç

1989 göçü hem göçmenler hem de yerel halkın hayatına etki eden olaylardan birisi olmuştur. Başta Marmara Bölgesi olmak üzere Türkiye geneline yayılan göç dalgası, göç ile birlikte beraberinde büyük sorunları da getirmiştir. Bulgaristan'da uzun bir süre asimilasyona maruz kalan göçmenler Türkiye'ye geldiklerinde birtakım uyum sorunları yaşamışlar fakat; en nihayetinde uyum sağlamayı başarmışlardır. Gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, barınmaları ve entegrasyon süreçlerinde kurumlar koordineli çalışmış ve göç bir süreliğine de olsa başarılı bir şekilde yönetilebilmiştir. Eskişehir örneğine bakıldığında göç sürecinin yalnızca demografik bir hareket olmadığı, aynı zamanda toplumsal dayanışma, yerel yönetim politikaları ve kamu kurumlarının koordinasyonu ile şekillenen çok katmanlı bir uyum süreci olduğunu ortaya koymuştur. Yerel basında yayımlanan haberler bize dönemin atmosferini yansıtması açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Gazete haberleri aracılığıyla göçmenlerin barınma, sağlık, eğitim ve iş istihdamı gibi temel ihtiyaçlarının nasıl karşılandığı, halkın yardım kampanyalarına nasıl destek verdiği ve hatta kamuoyunun göç olgusuna nasıl baktığını açık bir şekilde takip edilmesi açısından önemli veriler sunmaktadır. Özellikle ilgili dönemde Eskişehir yerel basını göçmen sorunlarını gündemde tutması ve toplumsal farkındalığın oluşmasına, yardım faaliyetlerinin örgütlenmesine de katkı sağlamıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen veriler, Eskişehir'de göçmenlere yönelik yürütülen sosyal yardımların yalnızca devlet merkezli değil, daha çok toplum destekli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Belediyeler, Meslek Kuruluşları, Valilik, Dernekler ve sivil

vatandaşlar tarafından düzenlenen yardım kampanyaları, göçmenlerin temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem taşımaktadır. Bunun yanında eğitim kurumlarının göçmen çocukların okula başlama süreçlerine katkı sunması, sağlık kuruluşlarının ücretsiz sağlık hizmeti sağlaması ve yerel halkın da göçmenlere karşı dayanışmacı yaklaşımı, göçmenlerin topluma uyumları konusunda temel unsurlar olarak yer almıştır. Eskişehir ilinin tarihsel olarak Balkan göçlerine aşina bir şehir olması, 1989 göçmenlerinin kente uyum sürecini kolaylaştırmıştır. Sahip olunan ortak kültürel değerler, akrabalık ilişkisi ve hemşerilik bağları göçmenlerin bulundukları bölgeye ve çevreye daha hızlı uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır. 1989 göçü bir anlamda toplumsal hafızanın ve kültürel yakınlığında kitlesel göç hareketlerinde uyum süreci üzerindeki, önemli etkisini de ortaya koymaktadır. Eskişehir'in sanayi ve hizmet sektörleri açısından gelişmiş bir bölge olması da göçmenlerin işgücüne katılımını kolaylaştırmış ve ekonomik süreçlere dahil olmalarını kolaylaştırmıştır. 1989 Bulgaristan göçü Türkiye açısından yalnızca bir göç meselesi değil, aynı zamanda insan hakları, kimlik mücadeleleri ve sosyal devlet anlayışı nezdinde değerlendirilmesi gereken tarihsel bir olaydır. Eskişehir örneği ise yerel ölçekte geliştirilen dayanışma mekanizmasının göç yönetiminde ne denli etkili olabildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Yerel basın tanık olduğu olaylarla değerlendirildiğinde göç sürecinin yalnızca resmi politikalar ile değil, toplumun da ortak duyarlılığı ve yardımlaşma kültürü ile de yönetildiği görülmektedir.

1989 Bulgaristan zorunlu göçü, Eskişehir'in toplumsal yapısında kalıcı izler bırakan önemli tarihsel olaylardan birisi olmuştur. Gelen göçmenlerin kente ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda katkıları zaman içerisinde daha görünür hale gelmiş, Eskişehir çok kültürlü bir yapıya dönüşmüştür. Bu nedenle 1989 göçü yalnızca geçmişte yaşanmış bir nüfus hareketi değil, günümüz göç çalışmalarına da ışık tutan toplumsal dayanışma ve uyum politikaları açısından önemli dersleri barındıran bir tarihsel deneyim olarak ele alınmalıdır.

Kaynakça

Telif Eserler

Alişoğlu, Batuhan-Mehmet Kayıran. 2021. Eskişehir Basınında 1989 Bulgaristan Göçü. *Anadolu ve Balkan Araştırma Dergisi*. S. 7, Cilt 4, ss:17-40.

Atasoy, Emin. 2018. *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları.* İstanbul: BETA Yayınları.

Birgün, Melis- Zafer Koylu. 2015. *Eski Bir Şehrin Hikayesi (1923-1938).* Eskişehir: Eskişehir Ticaret Odası Yayınları.

Efe, İsmail. 2023. "Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılında Türkiye'ye Zorunlu Göçü: Göçün Sebepleri, Türk Kamuoyundaki Akisleri ve Sonuçları". *Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 32, ss:33-52.

Hacısalihoğlu, Neriman Ersoy. 2012. *89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.

Erdal, İ. 2007 Nüfus Değişiminde Mübadillerin Uyum Süreci ve Sosyo- Ekonomik Değişimdeki Rolleri, Internatıonal Congress Of Asian And North African Studies, 10-15 Eylül 2007, Ankara, ss: 1263-1277.

İnan, Canan Emek. 2016. Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi Cilt 2, Sayı 3*, s:10-33.

İpek, Nedim. 2006. *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler.* Trabzon: Serander Basın.

Karpat, Kemal. 2010. *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Konukman, R. Ercüment. 1990. *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenleri, Boyutları, Sonuçları).* Ankara.

Kurtulgan, K. 2010. Göç ve Göçü Hazırlayan Tarihi Süreçte Balkanlarda Kurulan Ulus Devletlerin Müslümanlara Baskıları, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13 Sayı 24, ss:213-226.

Şimşir, Bilal N. 1970. *Rumeli'den Türk Göçleri II.* Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü.

Zafer. Zeynep. 2010. Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi. Gazi Akademik Bakış, Cilt 3 Sayı 6, ss:1-18.

Gazeteler

Cumhuriyet (1989, Ağustos 12). *ABD'den Sofya'ya Çağrı*. Türkiye.

Hürriyet (1989, Temmuz 2). *Bulgar, Hesap Hatası Yaptı*. İstanbul, Türkiye.

Hürriyet (1989, Eylül 27). *Bulgaristan Raporu İçin Sert Tartışmalar*. İstanbul

İstikbal (1989, Ağustos 29). *Üniversite 4 Eylül Tarihinde Açılıyor, Göçmenler Ne Olacak?* Eskişehir.

İstikbal (1989, Ağustos 9). *Üç Göçmen Aile Evlerine Yerleşti*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Haziran 24). *Göçmen Çocuklar Sünnet Ettirildi*. Eskişehir, Türkiye

Milli İrade (1989, Temmuz 27). *Göçmen Çocukları 5 Haftada İlk Okula Hazırlanacak*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Temmuz 12). *Göçmen Çocukları Bayrama Sünnetli Girdi*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Ağustos 29). *Göçmen Çocuklarına Bilgi Kursu Sürüyor*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Eylül 2). *Göçmen Gençlere Açık Öğretim İmkânı*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Haziran 20). *Göçmenler İçin Çadırkent Kurulacak*. Eskişehir, Türkiye.

Milli İrade (1989, Ağustos 12). *Okullardaki Göçmenler Sıkıntı Yaratmaya Başladı*. Eskişehir, Türkiye.

Milliyet (1989, Haziran 1). *"Büyük Özlem"*. İstanbul, Türkiye.

New York Times (1989, 22 August). *Turkey Closing Borders To Refugees From Bulgaria*. New York: Amerika Birleşik Devletleri.

Sakarya (1989, Haziran 23). Göçmenlere Beceri Kursu. *Göçmenlere Beceri Kursu.* Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Ağustos 24). Soydaş'a Okuma Kolaylığı. *Soydaş'a Okuma Kolaylığı*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Kasım 25). *Soydaşlara Sağlık Kontrolü.* Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Haziran 27). *22 Günde 7 Göçmen Hanım Doğum Yaptı*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Eylül 4). *90 Soydaşımız Stres Altında*. Eskişehir, Türkiye.

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610

Sakarya (1989, Haziran 22). *Doğumevine 2 Göçmen Ebe Daha*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Ekim 4). *Göçmen Çocuklarını Fak-Fuk-Fon Giydirecek*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Haziran 10). *Soydaşlarımıza Bedava Sağlık Hizmeti*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Temmuz 4). *Soydaşlarımıza Günlük Sağlık Kontrolü*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Ekim 13). *Soydaşlar Hemşire Okuluna Alınıyor*. Eskişehir, Türkiye.

Sakarya (1989, Ağustos 31). *Soydaşlara Ücretsiz Kan*. Eskişehir, Türkiye.

Tercüman (1989, Ağustos 10). *Jivkov Korkuyor*. İstanbul, Türkiye.

Tercüman (1989, Mayıs 13). *Soydaşlarımızdan Ölüm Çığlığı.* İstanbul, Türkiye

Avrasyad e-ISSN: 2147-2610